

Urquixo Jaunaren Liburutegia

EUSKAL-LIBURUTEGIA.

«Urquixo-Muntegia»k, D. Julio zanari zor dio izena; bañan izana, D. Julio zanaren Liburutegiari. Gauza eder ta aipagarri asko egin zituan gizonak bere bizian gure Euskeraren alde. Bañan aipagarrietan bat, bere Liburutegia, bere Biblioteca sonatua.

Urkixotarrak iru anai izan ziran: D. Adolfo, D. Jose Maria eta D. Julio. Eta irurak aundi izateko jaiok zirala esan oi zan. D. Adolfo zaldun bezela, zaldun dotore bezela zan agiri ta aundi. D. Jose Maria, Elizaren aldeko gudari bezela —XIX gizaldiko burruka amorratuetan—. D. Julio, berriz, bere aldetik, Liburutegietako «xagu» bezela esan oi zan zala bera ere, beste anai biak bezela, aundi, agiri ta nabarmen. Bibliofilo, liburu-zale, liburu-eiztari. Bañan ez edozein liburu. Euskal-liburu. Euskerazko edo Euskalerritari zegozkion liburu. Antzifñakoak baziran batez ere. Olakorik ifun arkitu ezkeru, edo-ta jakin ezkeru ba'zala nunbait, an zan gure gure D. Julio, beti bezela, bere cartera diru-paperez ondo anpatua, nundik liburu uraxe eskuratuko. Eta olaxe, urteak jua eta urteak etorri, azkenerako, bera ber-bera arritzerañoko liburu-pilla ederra bildu zuan.

Etzan bakarrik izan munduan olako lanetan. Izan zuan nori jarrai. Bonaparte bat eta, Dogson bat eta, Vinson bat eta Lacombe bat... Bañan gure D. Julio'k bildutako sallak ez bait-dio ifñori zorrik.

Gure zorionez, Donostia'n daukagu pilla guztia, zan bezela-koxea. Gure Diputazioaren Jauregian; eta ez «eukitzeko euki»; guztion zerbitzurako baizik... Etzezakean izan etorkizun ederra-

gorik, guk antziña Centenario-Plazan ainbeste aldiz ikusi ta ikustatu izan genduan Liburutegi bikain, ederrak.

CENTENARIO-PLAZAN.

Uraxe zan D. Julio'ren Despatxu. Zetorrena zetorrela aren etxera, antxen egingo zion bere arrera, eta antxen izketatuko ziran. Sala ederra, luzea, zuzenean ez, kurpill-antzean baizik —kurpill-laurden—. Arra beteko ormarik etzan an agirian; zana-zan, guztia estante dotorez estalia, eta estantetako txokorik txikienak ere, guztiak liburuz. Eta fitxero egoki egiña, guzti alien errez-erabilgarri... Eta, batez ere, antxe D. Julio bera, Patriarka iduri, bear zan guztia bear zuten guztiei eskura emateko, jakinduria guztiengana zabaldu zedin. Gure jakinduria, euskal-jakinduria, euskal-kultura. Beste gauza asko ere egin zituan ortarako —bere *Revista Internacional de Estudios Vascos* eta—. Bañan au batez ere, Biblioteca batez ere, gure esaerarako benetan onuragarri ta emankor. Oraindik ere, eta urte askotarako, iturria bezela jarioz egongo baita. Ortxe, gure Gipuzkoa-ren Jauregi ederrean, len bezelatsuko sala eder aukerakoan, guztiontzako zerbitzugarri.

GIPUZKOA'REN JAUREGIRA.

Laister dira 5 urte, gure Diputazioak beretzakotu zuala. Ez beste erostunik izan etzalako beretzakotu naiko zuanik. Izan ziran. Bañan gipuzkoarren diplomazia atera zan nagusi. Ala bear ko zan, eta.

Milloi ta lareun milla pezeta ordaindu bear izan ziran. Guztitan obeki eralkiak... Izan ere, lotsagarri izango zan, emendik kampora eramaten ikustea guztiok irritsez begiratzen zioten gordairu ederra. Donostia'n zegoen. Gipuzkoa'ko Aldundiari zegokion eskifirik oparoena egitea. Egin zitzaion bezela. Ez geiegia ala ere. Bañan bai naikoa, Liburutegi galanta, gure artean, len bezela gero ere jarrai zezan. Eta azkenik iritxi zan guztiok nai gendua. D. Julio zanaren emazte alargun onari eskerrak batez ere, eta aren gipuzkozaletasunari eskerrak.

LIBURUAK, LIBURUAK.

Antxe daukazu, irakusle, Gipuzkoa'ren Jauregian. Sarrera Nagusitik eskilleratan igo-ta ezkerretara, sala apain batean.

Sala-areto guztia estantez, betik eta gorano, bi malla edo bizitzetan. Kaobazko estante gorri-illun ditzizariak. Kristal lodi garbi biselatuak. Brontzeko giltza-sarrail labratuak. Alako gordairu bikain bati dagokion bezela.

D. Julio zanaren beraren adiskide min-min bat da gordetzalle: Arozena'tar D. Fausto. Galde dezaiokezu nai dezun guztia, bere mendean txukun dauzkan liburu maiteai buruz.

11.000 (amaika milla) tomo dira guztiak, gutxi gora bera. Milloi ta erditan erosi ziran. Caja de Ahorros Provincial'ek aurre-ratu zuan ortarako bear zana.

Liburuak, geienak txikiak dira. Kristau-ikasbide ta Elizarako eta olakoak geienak. Ardi-larruzko azaldunak, asko. Larru landuzko, azal-sendoak, beste asko, geienak. Periesagoak, erdi larru ta erdi bestelako, ere ez gutxi. Bizkarralde urreztatudunak eta orri-ertz-gorridunak, batzuek, XVII ta XVIII gizaldikoak. Apalagoak ere bai, bañan beti ere danak apain, Paris eta Bayona'ko kuadernatzalle-rik yayuenen esku-lan. Tomo askodunak, tomo gutxidunak; tomo bakarrekoak. Guztiak kutun-kutunki ta maiteka bezela erabilliak... Kristal biselatuaren beste aldetik guri begira, guri deika, guri beren ezta eskeinka...

—Irakurtzalle asko?

—Bai. Atzerritik eta bertatik. Irakurtzalle ixillak. Itzal aundiz olako liburuai begiratzen ikasiak.

—Eta liburu guztiak emen?

—Ia guztiak, bai. Bañan ba'degu beste ezkuta-leku ere, balio-tsuenak ezkutatzeko. Liburutegi guztietan ala egin oi da. Munduan ale bat besterik, edota ale gutxi diranetan, ez dira liburuak edozein eskuetara ezta begietara ere nolana izten. Olan-koetan esku lapurra begiaren ondotik errez joan baitliteke, nai ezean ere. Liburu-gai onetan, ifun baño *kleptomano* geiago izaten da. Ots, lapurreta-manidutenak, alegia... *Caja fuerte* batean gordetzen ditugu guk bitxirik bitxienak. Bañan, ori bai, beti ere bear duten guztien eskuetara eltzeko eran.

—Eta zeintzu dira bitxi baliosuenak?

—Guk dauzkagunetan, balio-tsuenak, zalantza gabe, Leizarraga ta Axular: bi *editio princeps*. Diruz, salketa on batean, *Gero batek* (1643) ederki egin ditzake eun milla pezeta; ez de-rantzut besterik; polliki bait-da... Leizarraga'ri buruz, berriz, auxe esango dizut: gure D. Julio'k Manterola'ren *Gero'rentzat* 500 pezeta eskiñi zituanerako, Leizarraga'ren Testamentu Berria, Paris'en 2.000 francotan saldu zala. Ontatik atera, gaur zen-

batean salduko litzaken... gure alea arlote xamar dagola ezik, D. Julio'k berak dion bezela.

Egia esan, ez degu Bernard Dechepare'ren *Linguae vasconum primiliare*'ren editio princeps alerik (1545). Munduan ez bait-da Paris'eko ale bakarra besterik. Bañan, bai, ba'degu —Euskalerrian edonoren eskuetan, gañera— editio aren facsimil. RIEV'ek argazkiz aterea.

Oihenart'enik ere, baita, ba'degu *Notitia utriusque Vasconiae* (edit. princ. 1638); bañan, damurik, ez *Proverbes... plus les poesies* (ots, *Atsotitz* eta *Gastaroa*). Ontan ere, ordea, RIEV,ek egifik, ba'degu 1936 ezkerro beste argazkizko facsimil.

Ba'degu Materre'ren *Doctrina christiana (Bouqueta)* (1617), benetan bakana.

Baita, ba'degu Pouvreau'ren *Philothea* (1644) oso bakana.

Ala berean ba'degu Tartas'en *Arima penitentearen...* (1672), D. Julio'k berak dionez, bere Liburutegiko alerik bakanenetan bat...

—Eta guztitara, zenbat eskribitzalleren izen azaltzen dira Gatalogoan?

—Zaharrenak bakarrik esango dizkitzut, 1545'etik (ots, Dechepare'gandik) 1800 arte-koak. Guztitara, berrogei dira gutxi-gorabera.

Dechepare	Tartas	Cardaberaz
Leizarraga	D'Arambillaga	Mendiburu
Poza	Gasteluzar	Haraneder
Betolaza	Luzuriaga	Lariz
Echave	Belapeyre	Munibe
Materre	Ochoa de Arin	Aldazabal
Beriain	Joanes D'Etcheberri	Larreguy
Etcheberri	Churio	Basterrechea
Haramburu	Larramendi	Ubillos
Henao	Arzadun	Etchegoyen
Oihenart	Perocheguy	Imbert
Axular	Suarez D'Aulan	Moguel]
Pouvreau	Harriet	
Harizmendi	Irazusta	

Eta bakoitzak beti ezpada ere, tomo asko osatzen ditu. Eta 1800'etik aurrerakoetan zer esanik ez. 11.000 tomo osatu arte...

—Eta zenbat pausu eman ote-zituan gero, pilla eder ori egiteko?

Jaungoikoak eta berak bestek ez daki. Ori bai, bere ibilli aietan gertakari jakingarririk eta parregarririk ere gertatu izan zitzaioela. Berak ain gatz aundiz esaten zituan gertakari polit, jakingarri, parragarriak.

GERTAKARI JAKINGARRIAK.

Zarzale guztiak izan dituzte alako gertaera parragarriren batzuek beren zar-billaketetan; eta gure D. Julio'k ere izan zituan erririk erri ta baserriz baserri, liburu zar billa ibilli zanean. Parragarriak, bañan baita jakingarriak ere. Ona emen aietako batzuek.

* * *

Munduan oso ale gutxi zituan liburu garesti ta ixtimazio aundiko bat zan D'Arambillaga'ren *Jesu Christoren Imitacionea* (1684). Garai artan munduan bi ale besterik etziran, ezagunik beintzat. Eta orra or nun gure D. Julio'k jakiten duan, beste bat ere azaldu zala. Bermeo'n. Baserri batean... Etzuan asko itxedon Bermeo'ko bidea artu gabe. Eta bereala izketatu zan baserritar zori-aundidun arekin. Baserritar gizagajoak etzekian zenbat eskatu bere bitxiaren truka. Etzekiala ta etzekiala. Bañan alako batean, gauza aundi bat bezela, katalejo bat eskatu zuan. Urليا, Bermeo'ko abade Jaun batek zuala alako eder-eder bat; eta aretxen antzekoa nai zukeala bere *Imitacionearen* truka... Etzan gauza zalla. Berealako batean mariñel bat topatu zuten: urren-go joan,aldian Inghlaterra'tik abadearena bezelakoxe beste katalejo bat ekartzeko. Eta ekarri, gure baserritar poztuari eskuetara eman, eta an dijoa pozik asko, gure D. Julio, bere *Imitacionea* boltxikoan, etxera bidean... Ez, ordea, beste zerbait ere egin gabe. Baserritarraren emazteak etzion arpegi onik ipintzen katalejo arri. Berak txanpon eder batzuek naiago zituzkean. Eta gure D. Julio'k ori igarririk, bere poltxikotik duro zillar zar batzuek atera, ta or ematen dizkio gure andre arrituari.

* * *

Eta zenbat olako! Apaiz zarren bat ifioiz bizi izandako etxeetako goiko ganbaretan, ba'zekian olako liburu zar eta bakanak aldiz-aldiz arkitzen zirana kutxa zarren batean, eta askotan ibilli izan zan, ganbararik ganbara, bere eiza kutziatsuan.

Bein olaxe —beste zeregin batzuek egitera erri batera jua-
-da— zeregiña ondo beteaz gañera —besteren eskuz ezik— be-
rak, ibilli ta ibilli, antxe atera zituan etxe bateko solairutik do-
zena bat liburu zahar eta bakan, bere Bibliotecaren edergarri.
Oraindik ere ba'da erri artan D. Julio'ren orduko poza gogoan
duanik. Eta ba'zuan zergatirik. *Villafrancako Doctriña* deritzan-
na (1713) «besterik» etzeraman dozenatxoaren erdian bere es-
kuartean: liburu bakana, benetan.

* * *

D. Julio'ren ibilli aiek zirala-ta, gizaldi onen asierako urte
aietan zabaldu ere egin zan gure errietan gure gizonaren liburu
zaharretarako mani ta gogo ixiratsua. Eta izan zan —erdi-parrez-
eta— olako liburu zaharren bat edo beste «erregalo» ekarri izan
zion nor-edo-nor.

Bein batean olaxe etorri zitzaizkion, Azpeitia'n edo, alako li-
buru zarkitu zarpildu batekin, gazte batzuek (Estudianteren ba-
tzuek-edo). Eta: Ia zer eskatzen zuten bada liburuaren truka?
eta ezer ezetz. Ia ba, elkarrekin kafe bat bederenik artuko etzu-
tekean? eta kafe bat baietz (Ba'zekiten nunbait nolakoak izan
oi ziran D. Julio'ren kafeak). Eta ez kafea bakarrik; kafea, ta
kopa bikaña, ta habano eder baña gañera... Etzan, izan ere,
txiki-txikia, liburu zarpildu arekin eman zaiten poza gure D. Ju-
lio'ri gazte «despistatu» aiek: Peñaforida Kondearen Opera Co-
mica *El borracho burlado* besterik etzan, kafe batzuen truka etxe-
ra zeraman liburu zar ziztrifia...

* * *

Bañan etzuan, sobera ere, beti-beti olako arrera onik arkitu
izan zenbaitzuren artean. Ba'da Bilbao'n etxe aberats bat, Li-
burutegi bikain baten jabe dana, euskerazko zenbait liburu ba-
kan-bakan dauzkana; beste asko ta askoren artean, Betolaza bat
(1596), oso bakana... Etzuan bere denboran D. Julio'k iritxi izan,
Liburutegi artan oña sartzetik. Ezta ikuste bat, begiratu xume
bat egiteko ere. Beti ta beti aitzakiak aurrera... Egia; jabeak
etziran oso jakintsu. *Betolaza*'ri, *Ostolaza* esaten-edo zioten. Eta
D. Julio'k berak zionez, etxeko Jaunak beintzat, beti ere, zeze-
netarako gogo geiago agertu izan zuan liburuetarako baño. Ala
dio berak bere Memoretako idazti batean.

* * *

Leizagarra'ren bi *Testamentu berri* dauzka gure Liburutegiak. Bata, 1571'gn urteko jatorra; eta bestea, Schuchardt'ek 1900'gn urtean birregindakoa. Bigarren au, etzan zabaldu Euskalerrian. Eta bearrik bazuan, gure D. Julio'k Bordele'n erosi bear izan zuan, Stenf'en eskuetatik. Schuchardt'ek berak etzuan gure artean zabaltzerik nai izan, guk bera protestantetzat artu genezan bildurrez. Alakoxe gizon gizona zan gure Graz-eko Kate-dratikoa. Nor-naik daki Leizarraga'ren *Testamentu Berria*, protestante-eran eta Erregiña protestante baten aginduz egiñ izan zana. Eta Schuchardt'ek bere 1900'gneneko argitaltze berri artan ez bait-zuan Euskeraren ikasbideari errestasun bat ematea besterik nai. Protestantekeriari laguntzerik ez ifiolaz ere, Dogson batek eta Borrow batek bezela... bera ere protestante-edo zan arren.

* * *

Jakingarri oietan jakingarri da, baita, D. Julio'ren *Gero*'ren ixturia ere. Axular'en *Gero* da, len esan degun bezela, gure Bibliotecaren apaingarririk aundienetan bat. Liburu benetan bakana eta ixtimatua bibliofilo artean.

1891'gn urtean oraindik, sei ale besterik etziran ezagun. Ala zion Vinson'ek urte artan bere *Bibliographie*'n. Sei aietako bat Donostia'n omen-zeukan «aficionatu» batek. Vinson'entzako aficionatu bat besterik etzan Jose Manterola, *Euskalerrria* Aldizkaria sortu zuana, eta *Cancionero Vasco* bildu zuana. 1884'gn urtean il zan. Eta urte batzuren buruan aren ondorengoak aren Liburutegi polita salgai atera zuten.

D. Julio'k ez al zuan jakin; bereala zan Manterolatarranean. *Gero* liburuua bear zuala. Eta 500 pezeta eskifiñi zituan. Etzan ba ordurako neurri txiki-txikia re. Bañan etxeakoak ifiolaz ere liburu-pilla osoa osorik saldu nai; eta guztiarentzat bi milla pezeta eskatzen... Beste guztiengatik ajola gutxi zualarik ere, *Gero* uraxe erosteagatik, pillu guztia antxe erosi zuan bi milla pezetatan, orduko zortzi milla errealetan.

Ba'zeukan esku-arteana nai zuana. Bañan, Quijote berri, Naparrua'ko errietan billa zebillela, or topatzen ditu beste iru ale. Eta iruretatik bat —ederrena— berak erosi. Eta gero beste bat Pau'eko errian... Eta orra gure D. Julio iru *Gero*'ren jabe.

ARGAZKIZKO FACSIMILAK.

Bañan gure liburu-zaleak erosi bakarrik etzituan egiten. Saltzen ere ba'zekian. Bein batez, beintzat, egin zuan saltze bat gogoangarria. *Gero* bat —lenengo erosi zuana, Manterola'rena— saldu zuan. Zertarako? Artu zituan millaka duroekin *Gero*'ren argitaltze berri bat egiteko: foto-copia bat, lenengo argitaltzearen argazkizko facsimil eder bat guztion eskutarako egiteko. Orri-rik aña zink-ezko plancha bear izan ziran: guzitara, 623.

Gerrate-aurrea zan; eta gerran galdu ziran, Prantzia'n, plancha aietatik 117. Eta geroztik olaxe dago D. Julio'ren argitaltze berri au bukatzeke, 117 orri-alderen peituan... Osatuko al ditugu noizpait, asko luzatzeke.

Ola, D. Julio'ri eskerrak ditugun lengo foto-facsimil biek —Dechepare ta Oihenart'ekin— or izango ditugu ederki osaturik, D. Julio'ren gogoangarri, iru foto-facsimiletan, euskerazko iru libururik aipatuena: *Linguae vasconum*, eta *Atsotiz ta Gastaroa* eta *Gero*...

D. Julio'ren gogoangarri, eta aren Liburutegiaren edergarri bizi-bizi.

M. L.

